

PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA

xalqaro ilmiy-metodik jurnal

5(7)
2023

ISSN 2181-3787
E-ISSN 2181-3795

“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»
международный научно-методический журнал

“PEDAGOGICAL ACMEOLOGY”
international scientific-methodical journal

№5(7) 2023

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2023-yil 5-maydagi 337-qarori bilan **07.00.00 - tarix, 13.00.00 - pedagogika, 19.00.00 - psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruruiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal haqida
Jurnalga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida 1672 raqamli guvohnoma berilgan.

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnali

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnaliga taqdim etilgan ilmiy maqolalarga qo'yiladigan asosiy talablar falsafa doktori (PhD), fan doktori (DSc) dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini xalqaro standartlar va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy attestatsiya komissiyasi to'g'risidagi Nizom" talablari, shu jumladan elektron ilmiy-texnik jurnallarga qo'yiladigan talablar tizimi hisoblanadi.

«Педагогическая акмеология» международный научно-методический журнал

Основные требования к научным статьям, представляемым в международном научно-методическом журнале «Педагогическая акмеология» являются научные труды, рекомендованные для публикации основных научных результатов докторских (PhD), (DSc) диссертаций в соответствии с международными стандартами и «Положением о Высшей аттестационной комиссии» при Кабинете Министров Республики Узбекистан, в частности требования к электронным научно-техническим журналам.

About the magazine

"Pedagogical akmeology" international scientific-methodical journal

The main requirements for scientific articles submitted to the international scientific-methodical journal "Pedagogical akmeology" are scientific publications recommended for the publication of the main scientific results of doctoral (PhD), (DSc) dissertations in accordance with international standards and the "Regulation on the Higher Attestation Commission" Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including from templates in the system of requirements for electronic scientific and technical journals.

Muassislar: "Sadridin Salim Buxoriy" MCHJ "Durdona" nashriyoti,
Buxoro davlat pedagogika instituti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

Web-sayt: www.paresearchjournal.uz

Bosh muharrir:

Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Husenova Aziza Sharipovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Mas'ul kotib:

Bafayev Muhiddin Muhammadovich, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIR HAY'ATI:

Muqimov Komil Muqimovich, O'zR FA akademigi, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abdullayeva Barno Sayfiddinovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Madzigon Vasiliy Nikolayevich, akademik, pedagogika fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)

Maksimenko Sergey Dmitriyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Kiyev)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Kozubsov Igor Nikolayevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent (Kiyev, Ukraina)

Mustafa Said Arslon, filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

To'xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

O'rayeva Darmonoy Saidaxmedovna, filologiya fanlari doktori, professor

Rasulov To'lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Axmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ibragimova Gulsanam Nematovna, pedagogika fanlari doktori, dotsent

Kadirov Xayot Sharipovich, pedagogika fanlari doktori, dotsent

Jalilova Saboxat Xalilovna, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

Atabayeva Nargis Batirovna, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muxtorov Erkin Mustafoyevich, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

Jumaniyozova Muhabbat Husenovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Farmonova Shabon Muhammadovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qo'ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

MUNDARIJA

07.00.00 - TARIX 6

Baxtiyor Nazarboyevich Rizayev. Qurdoba shahri shakllanishi jarayonida migratsiya omilining ta'siri.....	6
Ergashev Jahongir Yunus o'g'li. Sharqiy turk xoqonligining tanazzuli va uning qayta rivojlanish jarayonlari xususida	10
Shodiyeva Shahlo Soliyevna. Buxoro xonligi (amirligi)da taxt va vorislik masalalariga doir ayrim mulohazalar.....	13

13.00.00 - PEDAGOGIKA FANLARI 18

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna, Toshnazarova Aziza Xoshimjanovna. Til to'garagi mashg'ulotlari mazmuni va uning ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyati.....	18
Yusupova Shohidaxon Jaloliddinovna, Odilova Hamida Ulug'bek qizi. Maqsud Shayxzoda ijodida tabiat tasviri va unda o'quvchi ruhiyatining ifodalanishi.....	24
Xasanov Ilyos To'ychiyevich. Kurash mashg'ulotlari jarayonlarida talaba yoshlar (o'g'il bolalar)ning o'zlashtirish ko'rsatkichlari dinamikasi.....	29
Kamolov Ixtiyor Ramazonovich. Astronomiya darslarida quyoshning energetik quvvatini kundalik turmush bilan bog'lab o'qitish metodikasi.....	36
Abdullayeva Feruza Nurilloevna. Sinergetik yondashuv asosida o'qish savodxonligi darslarida badiiy asarlarni o'rgatishda fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirish	42
Saidova Muhabbat Shukrullayevna. Yangi avlod ona tili darsliklaridan samarali foydalanishning didaktik yechimlari.....	46
Xo'jayev Alijon Atabekovich. Oliy ta'lim muassasalarida ta'limiy natijalarga erishishga qaratilgan harakatlarni prognozlash mexanizmlari	51
To'rayev Rasul Nortoijiyevich. Interfaol metodlar asosida integrallarning kimyoga tatbiqlarini o'rganish.....	56
Olimov Temir Hasanovich. Ilmiy tadqiqot ishi bilan shug'ullanuvchilarda tadqiqotning konsepsiyasi, maqsadi va vazifalarini shakllantirish ko'nikmalarini hosil qilish	64
Кучимов Маъруф Кучимович. Повышение конкурентоспособности выпускников вузов на региональном рынке труда.....	70
Abdullayeva Maryambibi Djumaniyazovna. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish	75
Azimov Sanjar Samadovich. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va ijodiy faoliyatida estetik ehtiyojlarni shakllantirish metodikasi.....	81
Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich. Harbiy ta'lim muassasalari kursantlarida umummadaniy kompetentlik tuzilmasi va uni rivojlantirish texnologiyasi.....	84
Toshev Salimjon Nurboboyevich. Fizika fanining o'qitishda talabalarning evristik faolligini oshirishning usullari	89
Nuriddin Olimjonovich Qirg'izov. Loyihaviy ta'lim vositasida ona tili darslarida ta'lim subyektlari faoliyatini modellashtirish yo'llari	95
Xudoyberdiyev Eliboy Norboyevich, Hamroyeva Sevara Nasriddinovna. Yulduzlar evolyutsiyasini kvant tasavvurlar nazariyasi asosida o'qitish uslubi.....	100
Kadirov Rashid Xamidovich. Jismoniy tarbiya jarayonida diagnostik usullar amaliyoti.....	103
X.Y.Mirzakarimov. Akademik litseylarda yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini takomillashtirishga zamonaviy yondashuv (harbiy akademik litseylar misolida).....	107
Raximova Gulora. Shaxobiddin Suxravardiy axloqiy qarashlarida vatanga muhabbat tushunchasi talqini.....	112
Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich. Boshlang'ich sinflarda kreativ fikrlashga doir fanlararo absessial va ordinal bog'lab masalalar yechish.....	115

Zaripova Gulbahor Komilovna. Umumiy o'rtta ta'lim maktab o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasida sinf rahbarining shaxsiy va kasbiy namunasi	120
Ҳазратов Ўткир Ҳайдарович, Нарзиев Шамсидин Сайпиллоевич. Амалий машғулотларни ўтишда интерфаол усулларнинг самарадорлигини баҳолаш	130
Камилова Гулмира Алимовна. Мактабгача ёшдаги болаларда паремик жанрлар воситасида экологик маданиятни ривожлантириш модели.....	135
Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirish uchun oliy ta'lim tizimida o'yin elementlari va geymifikatsiyadan foydalanish (ispan tili misolida)	139
Karimova Gulhayo Botirjon qizi. Oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonida faol innovatsion o'qitish usullari.....	148
Po'latova Shahnoza Ikrom qizi. Kasb-hunar maktablarida voleybol seksiyasi ishini rejalashtirish	152
Anvar Ergashovich Sattorov. Mashg'ulotlarda yosh voleybolchilarni tayyorlashning pedagogik - psixologik jihatlari	155
Muxamedov Shavkat Madjitovich. Oliy ta'limda mutaxassislik fanlarning elektron-dasturiy va metodik ta'minotini takomillashtirish	160
Samiyeva Surayyo Oripovna. Tabu va evfemizm o'zbek va tojik tillarida	166
Oллоқова О'ғ'илжон Маманазаровна. О'quvchilarning pragmatik kompetensiyasini shakllantirishda yangi avlod darsliklarining ahamiyati	171
Jumayeva Habiba G'aforovna. Boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy metodikasi .	176
19.00.00 - PSIXOLOGIYA FANLARI	181
Элов Зиёдулло Сатторович. Рухий-жинсий бузилишлар шахсда ижтимоий психологик муаммо сифатида	181
Qodirov Obid Safarovich. O'zbekistonda tarbiyasi qiyin o'smirlarga e'tiborni kuchaytirishning psixologik muammosi	186
Olimov Laziz Yarashovich. Sud-psixolog eksperti kompetentligini takomillashtirishning psixologik mexanizmlari.....	192
Boltayev Sardor Ibodovich. Zamonaviy psixologiya fanida qarish muammosining o'rganilishi	202

Ergashev Jahongir Yunus o'g'li
Buxoro davlat universiteti
tarix fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD), dotsent
j.y.ergashev@buxdu.uz

SHARQIY TURK XOQONLIGINING TANAZZULI VA UNING QAYTA RIVOJLANISH JARAYONLARI XUSUSIDA

***Annotatsiya.** Maqolada Turk xoqonligining tashkil topishi, uning ikkiga bo'linishi natijasida sharqiy hududlarda shaklangan Sharqiy xoqonlik, Sharqiy Turk xoqonligining Xitoy sulolalari bilan diplomatik aloqalari, davlatning zaiflashuvi, qulashi va Ikkinchi Turk xoqonligining tashkil topishi uchun ichki hamda tashqi omillarning vujudga elishi xususida so'z yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** Sharqiy Turk xoqonligi, turklar, Xitoy, xalqaro savdo, diplomatik munosabatlar, Tang imperiyasi, O'tukan, Ikkinchi Turk xoqonligi.*

ОБ УПАДКЕ ВОСТОЧНО-ТЮРКСКИЙ КАГАНАТ И ПРОЦЕССАХ ЕЕ ПРОГРЕСС

***Аннотация.** В статье говорится о создании Турецкого ханства, Восточного ханства, образовавшегося в восточных областях в результате его разделения, дипломатических отношениях Восточно-Тюркского ханства с китайскими династиями, ослаблении и распаде государства, а также возникновении внутренних и внешних факторов создания Второго тюркского ханства.*

***Ключевые слова:** Восточно-Тюркский каганат, тюрки, Китай, международная торговля, дипломатические отношения, Танская империя, Отукан, Второе Тюркский каганат.*

ON THE DECLINE OF THE EASTERN TURKISH KHAGANATE AND ITS RE-DEVELOPMENT PROCESSES

***Summary.** The article talks about the establishment of the Turkish khanate, the Eastern khanate formed in the eastern regions as a result of its division, the diplomatic relations of the Eastern Turkish khanate with the Chinese dynasties, the weakening and collapse of the state, and the emergence of internal and external factors for the establishment of the Second Turkish khanate.*

***Key words:** East Turcic Khaghanate, Turks, China, international trade, diplomatic relations, Tang Empire, Otukan, Second Turcic Khaghanate.*

Kirish. Sharqiy Turk xoqonligi tarixi dunyoning eng kam o'rganilgan sahifalaridan biri bo'lgan tarixiy jarayondir. Ilk o'rta asrlarda hozirgi Mo'g'uliston, Tuva, Oltoy va Xitoyning Shimoliy viloyatlari hududida sodir bo'lgan murakkab etno-konfessional, etno-madaniy va etnopolitik keng siyosiy jarayonlar natijasida yuzaga kelgan jarayonlar o'z harbiy kuchiga tayanadigan ko'chmanchi birlashmalar qudrati nafaqat qo'shni xalqlarga, balki butun Yevrosiyoning keyingi tarixiga ham ta'sir qilishi mumkin edi.

Ushbu siyosiy birlashmalardan biri Turk xoqonligi edi. Turk xoqonligi tarixi bilan bog'liq bir qator munozarali muammolar mavjud bo'lib, ulardan biri uni davriylashtirish masalasidir. Dastlab yagona Turk xoqonligi tarixini ko'plab tadqiqotchilar 545-yildan boshlab, turklar birinchi marta Xitoy yilnomalarida paydo bo'lgan paytdan boshlab hisoblashadi. Sharqiy xoqonlik Taspar xoqon (573-581) hukmronligi davridan g'arbiy va Sharqiy qismlarga bo'linishi sodir bo'lganda boshlanishi taxmin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Tanlangan mavzuni o'rganishda asosan qator tarixiy adabiyotlar va keyingi yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlar doirasidagi ma'lumotlar atroflicha o'rganilgan.

Mavzuni yoritishda diskurs tahlil, davriy-xronologik izchillik, komparativ yondashuv kabi metodlardan foydalanilgan.

Natijalar va muhokama. Sharqiy turklarning nafaqat o'zlarining qudratli davlatlarini yaratishda, balki ushbu davrda Xitoy davlatchiligini yaratishda, xususan Shimoliy Chjou (556-581) va Suy (581-617) sulolalari hokimiyatga ko'tarilishda muhim rol o'ynagan. Sharqiy turkiy xoqonligi va Xitoy bir-biriga siyosiy va iqtisodiy jihatdan zarur edi. Ikki o'rtada o'sha vaqtda kuchlarning teng munosabatlari shakllangan. Tinch muvozanat o'zgarganda harbiy mojarolar yuzaga kelgan. Dastlab Shimoliy Chjou (556-581), Shimoliy Si va Turk xoqonligi o'rtasida shu kabi muvozanat shakllangan edi. Biz ushbu ishimizda Sharqiy Turk xoqonligining zaiflashuvi va tanazzuli hamda Ikkinchi tur xoqonligining tashkil topishi jarayonlari masalasiga alohida to'xtalmoqchimiz. Bu davr borasida ko'pgina tadqiqotchilar Sharqiy turkiy davlatning rivojlanishining to'xtaganligini asos qilib, belgilangan davrda sodir bo'lgan voqealarga e'tibor bermaydilar [1. 500, 2. 346].

Dastlabki davrlarda Ashina xonadoni hokimiyatni markazga, sharqiy (chap) va g'arbiy (o'ng) qanotlarga bo'lish, har qanday hududni alohida mavqega ajratish prinsiplarini saqlaganlar. Bu Janubiy Sibir va O'rta Osiyoning cho'l davlatlaridagi an'anaviy boshqaruv usuli edi. Ushbu boshqaruv tartibi ikki tomonlama samara bergan bo'lib, davlatda ko'chmanchi chorvachilik hukmronligi sharoitida boshqaruv va mudofaa barqarorligi, shu bilan birga hukmron sulolada nisbiy barqarorlik ta'minlangan.

Sharqiy Turk xoqonligida 573-581-yillarda yuz bergan siyosiy kurashlarning oqibatlaridan biri Sharqiy va G'arbiy Turk xoqonliklariga bo'linishi edi. Umuman olganda, Turk xoqonligining Sharq va G'arbiga siyosiy bo'linishiga bir qancha omillar – ma'muriy islohotlar oqibatlari, xoqonlik ichidagi ichki nizolar, shuningdek, davlatning xalqaro siyosati ta'sir ko'rsatdi. Biz 581-yilni islohot natijasi sifatida qabul qilamiz va shuning uchun uni Sharqiy Turk xoqonligi tarixining boshlanishi sanasi deb belgilaymiz. Sharqiy Turk xoqonligi tarixini keyingi davrlashtirishni Xitoy yozma manbalarida aniq kuzatish mumkin. Birinchi mustahkamlanish davri 581-yildan 630-yilgacha bo'lgan davrda Sharqiy Turk xoqonligining zaiflashishi kuzatiladi, bu davrda Xitoy bilan munosabatlar tinch xarakterga ega edi. Xitoy bosqini natijasida Sharqiy Turk xoqonligi mustaqilligining tugatilishi natijasida uzoq yillar davomida shimoliy mintaqalarda ma'lum ma'nodagi siyosiy bo'shliq mavjud bo'lgan.

Turk xoqonlarining dastlabki siyosati strategik muhim yo'nalishlarini shakllantirishdan iborat bo'lgan. Buning umumiy yo'nalishini barqaror siyosat uchun kurash sifatida tavsiflash mumkin. Sharqiy turklarining Xitoy davlatchiligini yaratishdagi roli xitoy yozma manbalarida aniq ko'rinadi. Turk xoqonligi hujumi ta'sirida markazlashishga o'tish davrida Shimoliy Chjou (556-581), Shimoliy Si (549-577) va Suy sulolasi davlatlari (581-617)dagi fuqarolik nizolari tartibsizlik va beqarorlikni keltirib chiqardi. Sharqiy turklar harbiy mojarolardan jiddiyroq maqsadlarni ko'zlaganlar. Sharqiy Turk xoqonligi va Xitoy siyosiy va iqtisodiy jihatdan bir-biriga zarur edi. Shuning uchun turklar oxirgi lahzada Shimoliy Chjouni qo'llab-quvvatlaydilar.

Aslini olganda, Sharqiy Turk xoqonligining zaiflashuvi Xitoyda Tang imperiyasi shakllanishi va uning yuksala boshlashi davriga to'g'ri keladi. Taxtga o'tirgandan so'ng Xitoy imperatori Tayszung (626-649) darhol Xitoy iqtisodiyotini tiklash va aholi sonini ko'paytirish siyosatni e'lon qilgan. Ma'lumki, so'nggi yillarda Suy sulolasi ko'plab xitoylarni Sharqiy turk xoqonligi hududlariga ko'chirgan. Xitoy manbalarining xabar berishicha 630-yilda xoqonlik qo'shinlari mag'lubiyatga uchraganidan so'ng, ko'plab turklar Xitoy hududlariga olib kelingan [3. 208]. Xoqonning raqiblari davlatdan o'z ulushlarini oladilar. Tang imperatori ramziy jihatdan boshqa hukmdorlar ustidan to'liq hokimiyatga ega edi. Ba'zi tarixiy adabiyotlarda boshqa xalqlarning og'ir zulm sababli turklardan yuz o'girib Xitoy tomoniga o'tganligi haqida ma'lumotlar beriladi. Jumladan, Seyanto, qiton va si qabilalari Xitoyga bo'ysunadilar. Ammo, Sharqiy turk xoqonligi hali ham o'ziga xos raqobatchi sifatida Tang imperiyasi qudratiga qarshi turishi mumkin edi. Sharqiy turklar harbiy zaiflashuvdan keyin Xitoy tashabbusni qo'lga olishga va xalqaro savdo ustidan nazoratni o'z qo'lga olishga harakat qila boshlagan. Bu borada imperator

12 Tayszung bir muncha vaqt muvaffaqiyatga erishdi. Xitoy ishlab chiqarishdan transportgacha bo'lgan butun savdo jarayonini nazorat qildi va o'z mahsulotlarini g'arbda sotishni tashkil eta boshlagan. Bu jarayon savdo yo'lining xavfsizligini ta'minlash uchun juda ko'p kuch va xarajatlarni talab qilgan. Tang imperiyasi uchun ushbu masalalarda Sharqiy turklardan foydalanish qulayroq edi. Shuningdek, Xitoy uchun yana bir muammo turkiy hududlar va uning aholisini imperiyaga kiritish vazifasi edi. Tayszung Sharqiy turklardan o'n ming oilani Xitoy hududiga joylashtirishga qaror qildi. Sharqiy xoqonlik hududida imperator Shunchjou, Dingsyang, Yunchjung gubernatorliklarini tashkil etgan. Ammo, A.G. Malyavkin tomonidan ushbu tadbir faqat nominal xarakterga ega ekanligi ta'kidlangan[4. 105-106, 119]. 639-yilda Xitoy saroyida harbiy lavozimlarga ega bo'lgan xoqonlik shahzodalari tomonidan imperator Tayszung hayotiga suiqasd uyushtirilgan. Shundan keyin imperator u o'zining tashqi siyosatining muvaffaqiyatsiz chiqqanligini tan olib, turklarga asl yashash joylariga qaytarishga buyurgan[5. 200]. Aslini olganda esa, 639-yilga kelib hamma narsa o'z joyiga qaytdi. Sharqiy turklar ular yana o'z hududlariga egalik qila boshlashdi. Ayni vaqtda Sharqiy turk xoqonligining rahbari Ashina Simo bo'lib, uning davrida faol tashqi siyosat olib borilmagan. Bu davr Xitoy bilan munosabatlarda tenglik davri sanalib, Tang imperiyasi faol harbiy kampaniyalar tashkil etgan hamda Koreyaga qarshi urushda unga dushman emas, shimolda sherik kerak bo'lganligi sababli xoqonlikka yumshoq munosabatda bo'lishga majbur edi. Keyingi yillarda Sir-Tardush qabila ittifoqi (Tang imperiyasidan mustaqillikka intilgan turkiylar) tanazzulga yuz tutdi. Natijada dasht hududlarida Xitoyning ta'siri ham sust holatda saqlanib qolgan. Ushbu davr manbalarida 647-yili ba'zi qabila rahbarlarining Tang imperiyasi poytaxtiga kelish uchun, janubdagi uyg'urlardan va shimoldagi turklardan yo'l ochishni so'rashganligi haqida ma'lumotlar mavjud[5. 236]. Boshqacha qilib aytganda, Sharqiy turklar hali ham Xitoyga boradigan yo'llar nazorat qilish kuchiga ega edilar. 650-yilda turklarning hukmdori xitoyliklar tomonidan qo'lga olindi va qatl qilish o'rniga O'tukanga qaytarib yuborilgan. Xuddi shu hududlarda Xitoy ikkita gubernatorlik – Shanyuy-duxufu va Xanxay-duxufuni tashkil etgan. Keyinchalik Shanyu-duxufuda 679-yildan boshlab Sharqiy turklarning notinchligi boshlanib, asta-sekin kuchaya boshlagan.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, 650-yildan 679-yilgacha bo'lgan davr Sharqiy turk xoqonligi va Tang imperiyasi o'rtasidagi munosabatlarda nisbiy barqarorlik davri edi. Manbalarda bu haqda "taxminan 30-yil shimolda harbiy bo'lmagan xavf" deya baho berilgan[6. 46]. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu bosqich (630-679) Sharqiy turk xoqonligining zaiflashuv davri edi. Ikkala davlatning siyosiy taktikasi bu vaqtda mudofaa sifatida belgilanishi mumkin va tashqi munosabatlarining tabiati tinch-totuv yashash tamoyillariga mos keladi. Shuning uchun ushbu siyosiy tenglik davrida, ehtimol, 679-yilga qadar Sharqiy turk xoqonligini mustahkamlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan. Uning natijalari esa Eltarish xoqon tomonidan Ikkinchi Turk xoqonligining shakllanishida ko'zga tashlanadi.

Adabiyotlar

1. Гумилев Л.Н. Қадимги турклар. Таржима, кириш сўз муаллифлари ва нашрга тайёрловчилар: Бахтиёр Ўрдабекли, Абдуқаюм Айритомий. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси "Фан" нашриёти, 2007.

2. Кляшторный С.Г, Савинов Д.Г. Степные империи древней Евразии. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2005.

3. Wechsler H.J. T'ai-tsung (reign 626-49) the consolidator // The Cambridge History of China. Vol. 3, Sui and T'ang China, 589-906, Part I. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

4. Малявкин А.Г. Тактика Тайского государства в борьбе за гегемонию в восточной части Центральной Азии // Дальний Восток и соседние территории в средние века. – Новосибирск: Издательство "Наука" Сибирское отделение, 1980.

5. Попова И.Ф. Политическая практика и идеология раннетанского Китая. – М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1999.

6. Ганиев Р.Т. Периодизация "эпохи Тюркского каганата" (545-745 гг.) // Китай: история и современность: материалы науч.-практ. конф., Екатеринбург, 17 ноября 2010 г. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2011.

Buxoro davlat universiteti muassisligidagi
“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”
xalqaro ilmiy-metodik jurnali
barcha ta’lim muassasalarini
hamkorlikka chorlaydi.

“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA” xalqaro ilmiy-metodik jurnalida o‘zbek, rus, ingliz tillarida maqolalar chop etiladi.

Manzilimiz: Buxoro shahri, M.Iqbol ko‘chasi 11-uy
Buxoro davlat universiteti

Tahririyat rekvizitlari:

«Садриддин Салим Бухорий» МЧЖ
 Манзил: Бухоро, Муҳаммад Иқбола кўчаси, 11
 Р/с 20208000104858465002
 Бухоро шаҳри Ҳамкорбанк МФО 00966
 ИНН 301637939 ОКНХ 87100

<p>PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA</p> <p>Xalqaro ilmiy-metodik jurnal</p> <p>2023-yil 5-son (7)</p> <p>2022-yil avgust oyidan chiqa boshlagan.</p> <p>Нашр индекси: 1397</p>	<p>Buxoro davlat universiteti nashri</p> <p>Jurnal davlat va nodavlat oliy o‘quv yurtlarining professor-o‘qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, kasb-hunar maktablari hamda maktab o‘qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo‘ljallangan.</p> <p>Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi.</p> <p>Nashr uchun mas’ul: Alijon HAMROYEV. Musahhih: Muhiddin BAFAYEV.</p>	<p>Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar.</p> <p>Bosishga ruxsat etildi 01.12.2023 Bosmaxonaga topshirish vaqti 07.11.2023 Qog‘oz bichimi: 60x84. 1/8 Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog‘i – 27,0 Adadi – 100 nusxa Buyurtma № 670 Bahosi kelishilgan narxda.</p> <p>“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko‘chasi 11-uy.</p>
--	--	--